

DE OLYMPISCHE SPELEN VAN HET LIJDEN

1 In zijn boek 'The Seventh Million' (1998) beschrijft de Israëlische journalist Seveg het bezoek van een groep Israëlische studenten aan Auschwitz en andere voormalige vernietigingskampen in Polen. Excursies als deze vormen in Israël een vast onderdeel van het onderwijsprogramma. De politieke les die de studenten met een dergelijk bezoek krijgen, luidt onomwonden: de staat Israël werd gesticht op de puinhopen van de holocaust, en als Israël al in 1933 zou hebben bestaan, zou de massavernietiging van het joodse volk nooit hebben plaatsgevonden.

2 Steeds meer mensen bezoeken de voormalige concentratiekampen waar de barakken zorgvuldig zijn gerestaureerd. Deze gedenktekens van de joodse holocaust lijken een inspiratiebron te zijn voor andere volken of gemeenschappen, want overal ter wereld verrijzen monumenten die de herinnering aan de verschrikkingen uit het verleden levend moeten houden. Vrijwel elke gemeenschap, of het nu een religieuze, etnische of seksuele minderheid of een heel volk is, heeft een trauma te verwerken. Vrijwel elke gemeenschap heeft ooit op enigerlei moment in de geschiedenis groot onrecht ondervonden.

3 Het is op zich heel begrijpelijk dat er aandacht gevraagd wordt voor het eigen verleden. Zonder kennis van de eigen geschiedenis, inclusief haar pijnlijkste episoden, kunnen mensen immers niet begrijpen wie ze zijn, en ook niet wie de anderen zijn. Zonder historisch besef strompelen mensen door de duisternis. Maar het feit dat vandaag de dag zoveel groepen mensen zichzelf vooral en in de eerste plaats zijn gaan definiëren als slachtoffers van de geschiedenis, is verontrustend. De roep om publieke erkenning van het geleden leed en de daarmee gepaard gaande, dikwijls weinig realistische verzoeken om financiële genoegdoening klinken steeds vaker en luider.

4 Het lijkt erop dat velen willen concurreren met de joodse tragedie. Er doemt een vorm van wedijver op, die een Israëlische vriend van mij cynisch 'de Olympische Spelen van het lijden' noemt. Hindoe-nationalisten, Armeniërs, Afro-Amerikanen, Serviërs, Indische Amerikanen, Japanse Amerikanen, homoseksuelen, nazaten van de slavernij, ze worden allen door het idee van slachtofferschap achtervolgd.

5 Het is beslist niet mijn bedoeling het lijden van al deze groepen te bagatelliseren. Het onwaardige leven en de gewelddadige dood van de ontelbare mannen en vrouwen die vanuit Afrika en China als slaven verhandeld werden,

mag nooit vergeten worden. De massamoord op de Armeniërs door het Ottomaanse rijk kan niet ongedaan gemaakt worden. Erkend moet worden dat de Serviërs in het verleden een bloedige nederlaag tegen de Turken leden en dat ze tijdens de Tweede Wereldoorlog barbaars behandeld werden door Kroatische nazi's. Vrouwen en homo's werden eeuwenlang gediscrimineerd. Het is allemaal waar. Maar in een culturele, etnische, religieuze of nationale gemeenschap die haar gemeenschappelijke identiteit uitsluitend baseert op een sentimenteel soort solidariteit met de slachtoffers uit het verleden, dreigt historische bijziendheid die, in het ergste geval, leidt tot bloedwraak. Zie bijvoorbeeld Kosovo, waar heel recent onschuldige mensen vermoord werden als gevolg van een Servische nederlaag van bijna duizend jaar geleden.

6 Waarom hechten zovelen eraan zichzelf te zien als slachtoffer? Daarop bestaat natuurlijk geen eensluidend antwoord. Niet alleen de geschiedenissen van volkeren, minderheden en gemeenschappen lopen uiteen. Ook de manier waarop zij hun verleden verwerken, laat grote verschillen zien. Toen de overlevenden uit de vernietigingskampen van de nazi's met roestige, overvolle schepen in Israël arriveerden, werden zij door schaamte en trauma's ervan weerhouden over hun lijden te praten. Het was alsof het slachtofferschap een schandvlek was die uitgewist of genegeerd moest worden. En daarom hielden de meesten hun mond. Het was pas de volgende generatie die het zwijgen verbrak. Waarom vroegen de zonen en dochters van de slachtoffers wel om aandacht voor hetgeen hun ouders was aangedaan? Hoe is de vasthoudendheid te verklaren van een man als Serge Klarsfeld, wiens vader vermoord werd in Auschwitz en die meer gedaan heeft dan enige andere Fransman om de geschiedenis van de Franse joden onder de aandacht van het publiek te brengen?

7 Het ligt voor de hand deze vorm van nagedachtenis te beschouwen als een eerbetoon aan de slachtoffers. Maar zij moet vooral gezien worden als een vorm van zelfbevestiging, een manier om de wereld te vertellen 'wie men is', vooral wanneer het lijden onuitsproken en zonder erkenning is gebleven. Een nieuwe generatie kan zich pas identificeren met het leed van eerdere generaties, als dat leed steeds opnieuw publiekelijk erkend wordt. Het streven naar telkens hernieuwde bevestiging wordt des te

- 8 aantrekkelijker als er weinig of geen andere tekenen van gemeenschappelijke identiteit zijn. Harvard-professor K.A. Appiah heeft dit verschijnsel verduidelijkt met zijn analyse van de identiteitspolitiek in het hedendaagse Amerika. De talen, religieuze overtuigingen, mythes en geschiedenissen van de oorspronkelijke cultuur raken op de achtergrond wanneer de kinderen van immigranten Amerikaan worden. Dat leidt veelvuldig tot het claimen van een culturele eigenheid, vooral als daarvan nog maar weinig over is. Deze defensieve reactie komt voort uit de angst dat de oorspronkelijke eigenheid verloren zal raken als die niet snel door de buitenwereld wordt erkend. De tendens daarbij is duidelijk: de culturele en etnische identiteit wordt meer en meer gebaseerd op 'slachtofferschap'. Het doet denken aan een opmerkelijk verschijnsel bij de ontwikkeling van het feminisme. Hoe geëmancipeerder de vrouwen werden, des te meer beschouwden extreme feministes zichzelf als hulpeloze slachtoffers van de man.
- 9 Hoe schadelijk is een dergelijke zoektocht naar een eigen identiteit, in een wereld van afgezworen ideologieën, religies, nationale en culturele grenzen? Het is een goede zaak dat nationalisme aan kracht heeft ingeboet door de globalisering, dat homo's voor hun geaardheid kunnen uitkomen, dat immigranten uit alle windstreken de autochtone cultuur komen verrijken en dat wij niet langer bestookt worden met religieuze of politieke dogma's. We zijn, hier in het Westen althans, eindelijk bevrijd van de irrationele, verstikkende, etnische beperktheid. Desondanks willen steeds meer mensen terugkeren naar juist die oude vertrouwde van het groepsverband van weleer. Het is een behoefte die zich soms vertaalt in een publiekelijk beleden pseudo-religie, vol irrationalisme en sentimentaliteit.
- 10 Het zoeken naar en samen delen van leed is doorgedrongen in de manier waarop het verleden wordt beschreven. Geschiedschrijving is steeds minder een kwestie van uitzoeken hoe het vroeger werkelijk geweest is, of van objectief trachten uit te leggen waarom iets gebeurde. Het is veel meer een kwestie geworden van het zoeken naar bouwstenen voor een gevoel van saamhorigheid.
- 11 Hoewel het ongetwijfeld waar is dat Chinezen, joden, homo's en anderen allemaal te lijden hebben gehad, is het echter niet zo dat zij op dezelfde manier en in dezelfde mate geleden hebben. Die verschillen dreigen verloren te gaan. Het is maar al te typerend voor het huidige tijdperk dat de bekende Nederlandse choreograaf en romancier Rudi van Dantzig in een door het Amsterdams Verzetsmuseum uitgegeven pamflet, zonder gevoel voor historische proporties, verkondigde dat homo's en andere minderheden in Nederland het verzet tegen de nazi's als voorbeeld moesten nemen in hun strijd tegen sociale discriminatie.
- 12 Het zou uiteraard misplaatst zijn om tolerantie en begrip voor andere culturen en gemeenschappen niet te willen bevorderen. Dat neemt niet weg dat politieke helderheid, helder denken überhaupt, wordt ondermijnd door het nieuwe sentimentalisme. Want herinnering is niet hetzelfde als historie en gedenken is niet hetzelfde als geschiedschrijven. Een cultureel erfgoed delen is meer dan 'onderhandelen over identiteit'. Voor degenen onder ons die de banden met hun voorouders kwijt zijn, is misschien de tijd gekomen om dat toe te geven en er vrede mee te hebben. Het mag in ieder geval niet zo zijn, dat bedreigde minderheden of in verdrukking geraakte culturele gemeenschappen de drama's uit hun verleden maar blijven koesteren en herdenken in de hoop daarop de eigen identiteit te kunnen baseren. Die romantisering van het eigen verleden werkt verlamdend op het vermogen waarheid en fictie te onderscheiden. Bovendien doet zij afbreuk aan de historische waarheid dat het lijden van de joden niet te vergelijken valt met het lijden van andere volkeren en minderheden.

vrij naar: Ian Buruma
uit: Trouw, 16 januari 1999

Einde

*De teksten die voor dit examen gebruikt zijn, zijn bewerkt om ze geschikt te maken voor het examen. Dit is gebeurd met respect voor de opvattingen van de auteur(s). Wie kennis wil nemen van de oorspronkelijke tekst(en), raadplege de vermelde bronnen.
De Cevo is verantwoordelijk voor vorm en inhoud van dit examen.*

■ Tekst 2 De Olympische Spelen van het lijden

- ^{18p} **19** □ Maak een goedlopende samenvatting in correct Nederlands van maximaal 200 woorden van de tekst *De Olympische Spelen van het lijden*. Zorg ervoor dat je samenvatting begrijpelijk is voor iemand die de oorspronkelijke tekst niet kent.
- Uit de samenvatting moet voor iemand die de oorspronkelijke tekst niet gelezen heeft, duidelijk worden:
- welke ontwikkeling de auteur zorgen baart;
 - wat de belangrijkste verklaring is voor deze ontwikkeling;
 - welke psychische mechanismen ten grondslag liggen aan deze ontwikkeling;
 - welke kwalijke gevolgen deze ontwikkeling volgens de auteur heeft.